

INSTITUUT
VOOR
PRAEVENTIEVE
GENEESKUNDE

OVERDRUK UIT
MENS EN ONDERNEMING
TWEEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

Links van boven naar beneden:
Het Instituut voor Praeventieve Geneeskur
Voordrachtenzaal
Museum

Rechts van boven naar beneden:
Trappenhuis

HET INSTITUUT VOOR PRAEVENTIEVE GENEESKUNDE

Mens en Onderneming

Orgaan van het Instituut voor Praeventieve Geneeskunde

Vermoedelijk zal menigeen, deze titel en ondertitel lezende, zich verwonderd afvragen wat een instituut voor preventieve geneeskunde nu in vredesnaam te maken heeft met de combinatie van mens en onderneming.

Het zal dus wellicht goed zijn in deze eerste aflevering van de nieuwe serie van ons tijdschrift een en ander over dat instituut mede te delen. Het verband met mens en onderneming komt dan vanzelf naar voren.

Allereerst moet evenwel gezegd worden wat onder preventieve geneeskunde verstaan wordt of, juister, wat wij er onder verstaan, want het woord heeft in de literatuur zeer verschillende betekenissen. De betekenis die wij er aan hechten zal duidelijk worden door een kort historisch overzicht.

Oorspronkelijk sprak men alleen van hygiëne. Hygiëne werd veelal omschreven als de wetenschap, die de oorzaken van ziekte opspoorde en de middelen aangeeft om ziekte te voorkomen. De belangstelling was dus gericht op lichamelijke ziekten, al was men zich bewust, dat deze invloed hadden op het geestelijk welbevinden.

In 1907 verscheen een merkwaardig boek „A Mind that found itself”, geschreven door de Amerikaan Clifford Wittingham Beers, die na langdurig verblijf als patiënt in krankzinnigengestichten in de maatschappij terugkeerde. Het boek maakte grote indruk en men vroeg zich af wat gedaan moest worden, niet alleen om de toestanden in de gestichten te verbeteren, maar vooral ook om het ontstaan van krankzinnigheid, in het algemeen van stoornis van het geestelijk evenwicht te voorkomen.

Sedert was naast de lichamelijke ook de geestelijke gezondheid in het bereik der hygiëne gekomen; men sprak van „Mental Hygiene”.

De hygiëne zou haar taak nog over ruimer veld gaan uitstrekken. Er zijn immers vele ziekten en gebreken, die neiging hebben om te recidiveren, terug te keren, of chronisch te worden. Dit tegen te gaan is eveneens een taak van de hygiënist resp. therapeut.

In vele gevallen zal een volledige geestelijke en lichamelijke gezondheid evenwel niet meer mogelijk zijn.

Toch blijft er ook dan een belangrijke opdracht voor de hygiënist over — hij kan n.l. trachten te voorkòmen dat zo iemand maatschappelijk onbruikbaar wordt, m.a.w. hij zal zorgen, dat de minder valide een arbeidskracht blijft. Dit is in het belang van de maatschappij, het gezin en de patiënt zelf. Ja, men kan verder gaan en van de hygiënist verlangen dat hij ook tracht te voorkòmen dat geestelijk en lichamenlijk gezonden in de samenleving niet slagen. De maatschappelijke voorzorg behoort tegenwoordig tot het terrein van de hygiënist.

Bij de uitbreiding van zijn taak gevoelde de hygiënist steeds meer dat het voorkòmen van ziekten in ruime zin moet worden opgevat en dat, naast het negatieve doel, ook het positieve, de bevordering der gezondheid, nagestreefd moet worden.

Onder gezondheid moet dan, overeenkomstig het statuut van de Wereldgezondheidsorganisatie, verstaan worden: een staat van volkomen lichamenlijk, geestelijk en maatschappelijk welbevinden en niet slechts de afwezigheid van ziekten of gebreken.

Deze uitbreiding van de taak van de hygiënist maakte dat geleidelijke specialisatie werd doorgevoerd.

Het woord hygiëne werd daardoor hoe langer hoe meer gereserveerd voor de maatregelen die genomen kunnen worden t.o.v. het milieu, speciaal het materiële milieu, onafhankelijk van de afzonderlijke individuen: de watervoorziening, de vuilafvoer, enz.

Toen men had leren begrijpen wat in het algemeen de oorzaken van vele ziekten waren en hoe men in het algemeen ziekten kon voorkòmen, deden zich de vragen voor waarom juist bepaalde individuen resp. groepen van individuen ziek werden, en welke maatregelen dus genomen

moesten worden om dergelijke mensen te beschermen. De individuele mens kwam daarmee in het centrum te staan en men sprak van *preventieve geneeskunde*.

Deze preventieve geneeskunde ontwikkelde zich in twee richtingen. De ene richting vroeg zich af wat gedaan kon worden om een bepaalde ziekte te voorkomen, b.v. tuberculose, zenuwziekten, kanker, tandziekten enz., de andere richting vroeg zich af wat gedaan kon worden om ziekte bij bepaalde groepen der bevolking tegen te gaan, b.v. zuigelingen, schoolkinderen en zeer in het bijzonder fabriekspersoneel.

Uit het bovenstaande volgt van zelf, dat de ondernemer, die zich zijn verantwoordelijkheid t.o.v. zijn medewerkers bewust is, die de „human factor in industry” eerbiedigt, belangstelling moet hebben voor de preventieve geneeskunde, die zich immers ook de bevordering van de geestelijke, lichamelijke en maatschappelijke gezondheid der werknemers ten doel stelt!

Denkbaar is dat een ondernemer zal zeggen dat preventieve geneeskunde een medische wetenschap is en dat hij als leek zich daarmee niet heeft in te laten, evenmin als hij zich zal bemoeien met de vraag of een arbeider met appendicitis geopereerd moet worden of niet, of een zenuwpatiënt in een gesticht moet worden opgenomen, enz.

Deze opvatting, die in zekere zin te verdedigen is, verliest haar betekenis indien wij een stap verder gaan en ons niet meer beperken tot hygiëne en preventieve geneeskunde als wetenschappen, maar ons afvragen hoe deze wetenschappen in de praktijk moeten worden toegepast.

De hygiënist zal zeggen aan welke eisen de verlichting, de ventilatie, de watervoorziening moet voldoen, maar het ligt niet op zijn weg ventilatie-inrichtingen aan te brengen of waterleidingen te bouwen. De psycholoog zal aangeven welke mensen de geestelijke eigenschappen hebben, nodig voor een speciale functie, maar hij zal ze niet aanstellen.

Een arts moge in een fabriek 1000 maal de medische handeling van een inenting tegen typhus verrichten, de directeur zou vreemd staan te kijken, indien hij op een gegeven ogenblik ontdekte dat het bedrijf tijdelijk gedes-

organiseerd was, doordat de dokter het gehele personeel op een gegeven dag besteld had om geïmmuniseerd te worden. Ten opzichte van het bedrijf in hoogste instantie heeft de bedrijfsleider de verantwoordelijkheid. Deze opvatting is ook in de wereldoorlog hoe langer hoe meer gehuldigd. Er zijn voorbeelden van generaals, die van hun commando zijn ontheven, omdat bij hun divisie de gezondheidstoestand te wensen overliet. De bedrijfsleider zowel als de commandant zal om deze verantwoordelijkheid te kunnen dragen de adviezen nodig hebben van de onderscheidene deskundigen die de zorg voor het lichamelijke, geestelijke en maatschappelijke welbevinden der werknemers beogen, maar bij hem blijft de eindbeslissing over de te nemen maatregelen.

En wat deze deskundige adviseurs betreft: zij zullen ieder op hun gebied bekend moeten zijn met de toestanden in een bedrijf. Zij moeten weten aan welke gevaren van lichamelijke, geestelijke of maatschappelijke aard het personeel bloot staat, opdat zij, eventueel na een uitgebreid onderzoek, kunnen beoordelen welke maatregelen gewenst zouden zijn.

De vraagstukken die binnen de verantwoordelijkheid van het bedrijf aan de orde zijn of zullen komen zijn talrijk. Enkele voorbeelden.

Het aantal functies dat tegenwoordig bestaat kan zeker op 30.000 geschat worden. Dat wil dus zeggen, dat vrijwel voor iedereen een hem passend beroep te vinden is. Hiervoor is nodig, ten 1e dat men de eisen kent, die elke functie stelt, en ten 2e dat men de capaciteiten van ieder individu kan beoordelen. De psychologen zijn wat dat betreft reeds zeer ver gevorderd. De medici hebben evenwel een grote achterstand in te halen. Wanneer een tuberculose-patiënt klinisch hersteld is, raadt de dokter hem aan om het werk maar weer te proberen. Hij weet evenwel niet welke eisen het werk aan de man stelt. Dit gebrek aan kennis spreekt duidelijk, wanneer de vraag een herstelde patiënt betreft, maar behoort eigenlijk naar voren te komen bij elke aanstelling, ook van een gezonde, in een beroep.

Het is dus nodig, dat aan medische functie-analyse meer aandacht besteed wordt. De analyse der functie is even-

wel niet voldoende. Men moet ook kunnen beoordelen wat van de individuele arbeider gevergd kan worden, hoe zijn hart en bloedvatstelsel werkt, wat de capaciteit van zijn longen, de kracht van zijn spieren is, enz. Vele methoden van onderzoek zijn aanbevolen maar onze kennis is nog niet voldoende om, ook wat de lichamelijke eisen betreft, de juiste man voor de juiste plaats aan te wijzen.

De wet van 1 Augustus 1947 op de mindervalide arbeidskrachten is in de Staten-Generaal door alle partijen toegejuicht. Thans gaat het evenwel om de toepassing der wet. Het geldt hier een vraagstuk van preventieve geneeskunde waaraan zowel de „Vereniging voor onvolwaardige arbeidskrachten” als de „Sectie Bedrijfsgeneeskunde van de Nederlandse Vereniging voor Sociale Geneeskunde” hun aandacht wijden. Het lichamelijke, geestelijke en maatschappelijke welbevinden van een grote categorie arbeiders moet behartigd worden.

Een ander voorbeeld: Wij weten dat de bedrijven in verschillende gevarenklassen zijn ingedeeld en dat in de ene bedrijfstak meer ziekten voorkomen dan in de andere. Maar zij weten, behoudens een enkele uitzondering, niet wat de frequentie is van de verschillende ziekten in de onderscheiden bedrijven. En toch zou het bedrijf in een goede ziektestatistiek een kompas hebben dat ons de weg wijst naar de te nemen preventief-geneeskundige maatregelen en daardoor het ziekteverzuim kan tegengaan.

Het moderne bedrijfsleven stelt zware eisen aan het geestelijke weerstandsvermogen der werknemers van hoog tot laag. De sociale psychologie en de tegenwoordige psychotherapie hebben reeds zeer veel ten goede veranderd, maar het zou onjuist zijn dergelijke, het eerst in het buitenland toegepaste methoden zonder vorm van proces in ons land in te voeren. Nauwkeurige studie en samenwerking met de bedrijven zijn hiervoor nodig.

Hoe staat het met de groepsverhoudingen, met de verhouding in de topleiding, met de verhouding van meerdere tot mindere in vele bedrijven? Scholing, omscholing en herscholing behoren tegenwoordig anders dan vroeger te geschieden. De opleiding van bazen zowel als de taak van

de sociale werker vormen moderne problemen. De geestelijke gezondheid van de arbeider is er mee gemoeid, maar hoeveel bedrijven hebben zich op de nieuwe opvattingen ingesteld?

Uit deze enkele voorbeelden moge blijken, dat aan de betekenis van de preventieve geneeskunde voor de werknemer, en daarmee voor de ondernemer, niet valt te twijfelen.

De belangstelling van hen, die in welke functie dan ook de medeverantwoordelijkheid voor de onderneming dragen, is daartoe een vereiste.

Welke is de rol die het Instituut voor Praeventieve Geneeskunde hierbij kan vervullen? Ook om dit duidelijk te maken een klein stukje geschiedenis.

Het Instituut werd in 1929 op instigatie van Prof. Dr E. Gorter in nauwe samenwerking met de Rijksuniversiteit te Leiden gesticht ter bevordering van de preventieve geneeskunde.

Al spoedig bleek dat de oprichters goed gezien hadden en dat een uitgebreid arbeidsveld open lag. Het Instituut had evenwel met grote financiële en ook organisatorische moeilijkheden te kampen, totdat 10 jaren later het Phophylaxefonds ex artikel 125 van de Ziektewet ingreep.

De leden van het bestuur van dit fonds, dat volgens de wet zijn gelden gebruiken moet o.a. ter voorkoming van ziekte, begrepen, dat zij, die de overheid, de werkgevers en de werknemers vertegenwoordigden, voor de vervulling van hun taak de medewerking van deskundigen op het gebied der preventieve geneeskunde nodig hadden en dat die deskundigen op hun beurt hun werk niet naar behoren konden verrichten zonder financiële steun en contact met de maatschappij. Deze deskundigen waren aanwezig in het Instituut voor Praeventieve Geneeskunde en het Prophylaxefonds besloot daarom tot reorganisatie van dat Instituut, dat daarna een instrument van dat Fonds, in feite dus van het bedrijfsleven, werd. Sedert wordt de begroting van het Instituut bij het Prophylaxefonds ingediend en worden Bestuur en Raad van Advies door het Fonds benoemd.

Dank zij deze reorganisatie staat het Instituut tegenwoordig op een gezonde financiële basis en is het zo nodige contact met de maatschappij, in het bijzonder met het bedrijfsleven, gewaarborgd. De algemene doelstelling van het Instituut is, blijkens de statuten, na de reorganisatie dezelfde gebleven, maar aangezien de gelden van het bedrijfsleven afkomstig zijn, is aan de woorden „de bevordering der preventieve geneeskunde” begrijpelijkerwijze toegevoegd „en van de arbeidshygiëne in het bijzonder”.

Uit het bovenstaande moge duidelijk geworden zijn, dat er een band bestaat tussen het Instituut voor Praeventieve Geneeskunde aan de ene kant en de mens en de onderneming aan de andere kant.

Thans moge nog met een enkel woord vermeld worden op welke wijze het Instituut zijn doel tracht te bereiken. Dit geschiedt in de eerste plaats door spuurwerk, research, zowel in de maatschappij als in de laboratoria.

Het behoeft geen betoog, dat een preventief-geneeskundige, die op de hoogte van zijn tijd wil blijven, moet meewerken aan de oplossing van de problemen die zich voordoen. Ook behoeft het geen betoog, dat men de gezondheid van de werknemer niet kan bevorderen, indien men niet weet wat er buiten de onderneming voorvalt.

In de tweede plaats werkt het Instituut coördinerend, stimulerend en subsidiërend. Het stelt zijn lokaliteiten, museum, bibliotheek ter beschikking van iedereen die zich op preventief-geneeskundig terrein beweegt en vormt werkgroepen waar bepaalde problemen aan de orde gesteld worden.

In de derde, maar niet de minstbelangrijke plaats bevordert het de toepassing der preventieve geneeskunde door het geven van onderwijs en voorlichting. Wat het onderwijs betreft, beweegt het zich op universitair resp. postgraduate terrein. Het postgraduate onderwijs komt t.o.v. het bedrijfsleven b.v. tot uiting in cursussen, die het geeft voor bedrijfsartsen en personeelsexperts.

Wat de voorlichting betreft stelt het Instituut zich op het standpunt dat het is ten behoeve van het bedrijfsleven

als geheel en dat het geen diensten bewijst, welke door bijzondere instellingen, zoals psychotechnische bureaux enz., verleend kunnen worden.

De voorlichting en adviezen van het Instituut betreffende dus algemene principiële vraagstukken aangaande de geestelijke, lichamelijke en maatschappelijke gezondheid in de bedrijven. Deze maken soms een uitvoerige studie en research in bepaalde ondernemingen nodig, maar de uitkomsten ervan moeten dan het gehele bedrijfsleven ten goede komen. In andere gevallen kan dikwijls aan de hand van de in de documentatie-afdeling verzamelde literatuur snel de huidige stand van een probleem worden meegedeeld.

Ten einde zijn taak naar behoren te verrichten beschikt het Instituut over 5 afdelingen:

- 1e. de bacteriologische afdeling (hoofd Prof. Dr J. D. Verlinde). Op deze afdeling wordt een grote reeks wetenschappelijke onderzoeken verricht, die van betekenis voor de bestrijding van infectieziekten zijn. Als van meer directe betekenis voor het bedrijfsleven mogen b.v. genoemd worden de onderzoeken over ontsmetting van de lucht in fabrieken.
- 2e. de afdeling voor geestelijke gezondheid (Hoofd Dr J. Koekebakker). Hier wordt b.v. een breed opgezet onderzoek naar de betekenis van de sociale verhoudingen in de bedrijven ingesteld, een onderzoek dat ook in het buitenland zeer de aandacht heeft getrokken. De te lang verwaarloosde geestelijke factor voor het ontstaan van ongelukken in de bedrijven heeft tot een diepgaand onderzoek aanleiding gegeven. Experimentele onderzoeken over de groepsverhouding in de bedrijven worden verricht. Op verzoek van de Directeur-Generaal van het Rijksarbeidsbureau werd een onderzoek ingesteld naar de huidige stand van de beroepsvoorlichting.
- 3e. de afdeling voor hygiëne en arbeidsfysiologie (Hoofd Prof. Dr A. de Waart). De taak van deze afdeling ligt voor een groot deel op het terrein der z.g.n. physiolo-

gische rationalisatie van de arbeid, die zich, zoals bekend is, ten doel stelt een bevordering der productie, maar op een zodanige wijze, dat de werknemer daardoor niet geschaad wordt. Onderzoekingen werden b.v. verricht over de waarde van vitamine C voor de arbeid. Thans zijn de onderzoekingen gaande over de betekenis van het cardiogram voor de beoordeling van arbeidsgeschiktheid, over de werking van vitamine B op het hart, over de werking van sommige in fabrieken gebruikte vergiftige stoffen.

- 4e. De afdeling voor statistiek (Hoofd Prof. Dr S. T. Bok). Deze heeft voor het bedrijfsleven o.a. betekenis, doordat zij wekelijks de gegevens betreffende ziekteverzuim uit bijna 100 bedrijven statistisch verwerkt. Het ligt in de bedoeling dit jaar ook de ziekten naar hun naam in de statistieken te betrekken.
- 5e. de genetische afdeling. Deze is tot nog toe vooral op het terrein der theoretische genetica werkzaam geweest en heeft daardoor weinig betekenis voor het bedrijfsleven gehad.

Het spreekt van zelf, dat vele en velerlei vraagstukken op het terrein van meer dan één afdeling liggen. In het bijzonder moge wat dit betreft gewezen worden op de verwerking van de gegevens der militaire keuringen. De Minister van Oorlog heeft deze gegevens onder bepaalde voorwaarden ter beschikking gesteld van het Instituut voor Sociaal Onderzoek van het Nederlandse Volk en het Instituut voor Praeventieve Geneeskunde. De keuringsresultaten bevatten een schat van gegevens die ook voor het bedrijfsleven van zeer grote waarde zijn.

Dit korte overzicht over de taak van het Instituut voor Praeventieve Geneeskunde moge de lezer van „Mens en Onderneming” ervan overtuigd hebben, dat er een nauwe band behoort te bestaan tussen dat Instituut, een instituut van het bedrijfsleven, en de bedrijven. Bedrijf, niet alleen gezien in de zin van een onderneming, die het maken van winst beoogt, maar van iedere instelling die een aantal

werknemers in dienst heeft, particuliere instellingen zo goed als overheidsdiensten.

Het Instituut is zo gelukkig geweest een aantal vertegenwoordigers uit verschillende maatschappelijke kringen bereid te vinden als vaste medewerker de redactie ter zijde te staan.

De naam Tjeenk Willink blijft de waarborg dat de technische verzorging niets te wensen over zal laten.

Moge de nieuwe serie van het tijdschrift op de belangstelling van de ondernemingen kunnen blijven rekenen en mogen de ondernemingen hun belangstelling niet alleen tonen door het tijdschrift te lezen, maar ook door er hun vragen en moeilijkheden, hun werkzaamheden en maatregelen op preventief-geneeskundig gebied in kenbaar te maken. Dan zal het vruchtbare initiatief van de Nederlandse Steenkolenmijnen om „Mens en Onderneming” ten dienste van het bedrijfsleven voorlichting te laten geven eerst ten volle tot zijn recht zijn gekomen.

J. P. BIJL

Dr C. van den Berg, Directeur-Generaal v. d. Internationale Volksgezondheidszaken, voorzitter; Prof. Dr A. M. Donner, Hoogleraar aan de Vrije Universiteit te Amsterdam, secretaris; Dr L. G. Kortenhorst, Voorzitter der 2e Kamer der Staten-Generaal, penningmeester; Dr P. Muntendam, Staatssecretaris van Sociale Zaken, wnd. voorzitter; H. J. Kuiper, Bestuurslid van de Rijksverzekeringsbank, wnd. secretaris; Prof. Mr B. C. Slotemaker, Gedelegeerde van de Stichting van de Arbeid, wnd. penningmeester; Prof. J. P. Bijl, Bijzonder hoogleraar aan de Rijksuniversiteit te Leiden, adviserend lid van het Dagelijks Bestuur; Dr C. Banning, Geneeskundig Hoofdinspecteur van de Volksgezondheid; J. J. A. Berger, Secretaris van het Ned. Verbond van Vakverenigingen; Dr J. J. Brutel de la Rivière, Voorzitter van de Gezondheidsraad, Den Haag; Prof. Dr S. van Creveld, Hoogleraar aan de Gemeenteuniversiteit te Amsterdam; Ir Z. Th. Fetter, Directeur-Generaal van de Arbeid; Prof. Dr E. Gorter, Hoogleraar aan de Rijksuniversiteit te Leiden; Prof. Dr H. W. Julius, Hoogleraar aan de Rijksuniversiteit te Utrecht; Prof. W. F. J. M. Krul, Buitengewoon hoogleraar aan de Technische Hogeschool te Delft; Mr A. J. R. Mauritz, Secretaris van het Centraal Sociaal Werkgevers Verbond; Mr G. Snoeck Henkemans, Voorzitter van de Raad van Arbeid te Amsterdam; E. Steenbergen, Werkgever-lid van de Raad van Arbeid te Amsterdam; Prof. Dr J. H. Tuntler, Hoogleraar aan de Rijksuniversiteit te Groningen; Generaal J. Th. Wilkens, Inspecteur van de Geneeskundige Dienst van de Koninklijke Landmacht.

REDACTIE:

Prof. Dr R. Remmelts, voorzitter; Prof. J. P. Bijl; Dr J. L. M. Herold, secretaris; Dr J. Koekebakker.

VASTE MEDEWERKERS:

B. J. M. Bekman; Mr J. Bierens de Haan; Dr P. de Bruin S.J.; J. W. Creighton, arts; Jhr Mr R. A. Th. Gevers Deynoot; Mr M. H. K. van der Graaf, psychol. drs; Dr A. D. de Groot; Prof. Dr F. van Heek; L. Hornstra, psychol. drs; H. A. Hutte, psychol. drs; A. H. I. Kramers; P. A. van Luyt; Dr Chr. A. Mertens; Dr N. Muller; Dr F. J. C. J. Nuyens; R. C. van Ree; P. J. Rippe; J. H. Ruijsch van Dugteren, psychol. drs; Mr B. J. M. van Spaendonck; Prof. Dr J. H. Tuntler; prof. Mr J. J. M. van der Ven; D. W. Walkate; Mr F. B. M. Wobbe; Dr Ir M. G. Ydo.

Elk bedrijf heeft zijn eigen problemen op het gebied van techniek, organisatie, sociaal beleid en gezondheidszorg, zeker waar het bedrijfsleven in snel tempo steeds gecompliceerder is geworden. Alom in de wereld zijn dan ook personen en instellingen bezig met het op wetenschappelijk verantwoorde wijze onderzoeken van de verhouding tussen het individu en de gemeenschap. Ook Nederland kent een levendige activiteit op dit gebied.

Daarvan getuigt **MENS EN ONDERNEMING** waarin de resultaten van onderzoeken en ervaringen op een uitgestrekt terrein zijn neergelegd. Die resultaten zijn vooral bestemd voor allen, die geroepen zijn leiding of voorlichting te geven in grote en kleine ondernemingen, daarbij inbegrepen overheidsinstanties. Maar ook zij, die zich bezig houden met sociologische, bedrijfspsychologische of sociaal-geneeskundige studies, zullen in dit tweemaandelijks tijdschrift belangrijke gegevens aantreffen.

MENS EN ONDERNEMING richt zich derhalve in de eerste plaats tot de mensen uit de praktijk. Daartoe bevat het naast theoretische bijdragen ook verslagen van ervaringen uit de bedrijven zelf. Het heeft zich dan ook in de ruim drie jaar van zijn bestaan een plaats veroverd in het gehele bedrijfsleven. Enkele grepen uit de inhoud van de reeds verschenen afleveringen zullen dit ten overvloede rechtvaardigen.

UIT DE INHOUD VAN VORIGE AFLEVERINGEN:

- Dr J. L. M. Herold schreef een twaalftal beschouwingen bij Amerikaanse studies, onder de titel *De mens in de onderneming*;
- Dr Ir M. G. Ydo: *De menselijke factor in het bedrijf*;
- Dr A. D. de Groot: *Oude problemen bij nieuwe methoden*;
- F. W. E. Spies: *Enige opmerkingen over de veiligheidsdiensten in grote bedrijven*;
- Dr Ch. A. Mertens: *De industriële psychologie in Engeland*;
- Dr Ph. M. van der Heijden: *De sociaal-psychologische achtergrond der industriële ontwikkeling*;
- Dr P. de Bruin: *De ethische structuur van de onderneming*;
- W. J. Fijlstra: *Sociale en menselijke verhoudingen in de U.S.A.*;
- Dr F. H. Glastra van Loon: *De epilepticus in de industrie*;
- Dr A. D. de Groot: *De maar-al-te-menselijke factor*;
- H. A. Hutte: *Werkgemeenschap „Boimondau” te Valence*;
- Dr J. Koekebakker: *Vergaderen en discussiëren*;
- Dr J. Koekebakker: *Internationale conferentiemethoden*;
- P. A. van Luijt: *Zandsteen en silicose*;
- Dr L. Muller en F. Krijnen: *Bedrijfsgeneeskundige dienst verbonden aan een combinatie van bedrijven*;
- Dr N. Muller: *Rechtspraak in het bedrijf*;
- Dr F. J. C. J. Nuyens: *Oordeel en vooroordeel als bedrijfs-sociologisch probleem*;
- Mr M. Rutgers: *Bedrijfspolitie*;
- J. Sunier: *Ziekteverschijnselen bij het lossen van Castor-meel*;
- D. W. Walkate: *Enige belangrijke facetten van de taak en de plaats van de personeelschef in een ministerie of grote rijksoverheidsinstelling*;
- Dr A. van Wessem: *Psychotechnische keuring van chauffeurs*.

Praeventieve Geneeskunde werden volledig gepubliceerd:
Het maatschappelijk werk in de bedrijven en *De ziekte-
barometer in de Nederlandse bedrijven*.

Voorts werden bijdragen opgenomen over: *Bedrijfskader-
training*, *Het moreel*, *De arbeider en het psychotechnisch
onderzoek*, *De teruggekeerde oudstrijder*, *Rehabilitatie
bij de mijnen*, *Enkele toepassingen van groepsonderzoek
als psychotechnisch hulpmiddel*, *De militaire keurings-
resultaten*, *Onderneming en strafrechter*, *Eerste hulp bij
ongelukken*, *Luchtdesinfectie*, *De grootte van kantoor-
ruimten*, *Het probleem van de personeelsavonden*, *De
samenwerking tussen werkgevers en vakorganisaties*,
De demobilisant in het bedrijf, *De functie van de per-
soneelschef*, *Taakafbakening en verantwoordelijkheid*,
*Internationale samenwerking in de bedrijfskadertrai-
ning*, *Interne veiligheidsvoorschriften*, *Goodwill-vorming
binnen en buiten de onderneming*.

Een aantal rubrieken worden in ieder nummer opgeno-
men, nl:

Het boek voor de onderneming,

Referaten,

Literatuur-overzicht (excerpten uit in Nederland en
het buitenland verschenen literatuur),

Ad Valvas (belangrijke gebeurtenissen voor het bedrijfs-
leven in beknopte vorm).

MENS EN ONDERNEMING verschijnt onder auspiciën
van het Instituut voor Praeventieve Geneeskunde elke
twee maanden in een omvang van 80 bladzijden op het
formaat van dit prospectus. De abonnementsprijs bedraagt
f 12,— per jaargang van 6 afleveringen. Bij toezending
franco per post worden deze prijzen verhoogd met f 0,60
voor het binnenland, of f 0,90 voor het buitenland. Ver-
krijgbaar bij de erkende boekhandel.